

Rasismi ja antirasismi osana adoptioperheen elämää

TEKSTI *Anna Rastas*

LOVE IS NOT ENOUGH, pelkkä rakkaus ei riitä. Olen lukenut tämän väitteen monista eri maihin adoptoitujen, jo aikuisikään ehtineiden ihmisten kirjoittamista teksteistä. Heidän kannanotoissaan ”pelkkä rakkaus ei riitä” -toteamus muistuttaa, että vanhemmilta saatu rakkaus ja lohtu eivät riitä eväiksi rasismien kokemusten käsittelyyn. Tutkijana ja adoptioäitinä olen päättänyt samaan johtopäätökseen. Tuo sanonta viittaa yleensä siihen, että erityisesti kansainvälisissä adoptioissa vanhemmat ja heidän adoptoimansa lapset asemoituvat eri tavoin rodullistettuihin sosiaalisiin suhteisiin ja hierarkioihin. Sen seurauksena lasten ja heidän vanhempensa maailmat ovat hyvin erilaiset, mitä tulee rasismien kokemuksiin ja niiden merkityksistä tietämiseen.

Siihen, millaista rasismia adoptoitu lapsi tai nuori kohtaa vaikuttavat monet asiat: ikä, sukupuoli, ulkonäkö, se, mistä maasta lapsi on adoptoitu, perheen asema ja kasvuympäristö, ystävät ja yhteiskunnassa vallitseva asenneilmapiiri. Rasismi tunkeutuu koteihinkin erilaisten kulttuurituotteiden, median ja yhä enenevässä määrin sosiaalisen me-

dian välityksellä. Rasismi varjostaa jokaisen kansainvälisesti adoptoidun lapsen elämää, kohdistuipa se häneen itseensä tai sellaisiin ihmisryhmiin, joihin hänet kodin ulkopuolella kategorisoidaan riippumatta siitä, millaisiin ryhmiin hän itse haluaa identifioitua. Rasistiset katupartiot ja nettivihaajat eivät näe eroa ulkomailta adoptoidun ja pakolaisen välillä. Koulukirjojen rasistiset kuvastot muista maista tai ulossulkevat tavat puhua suomalaisuudesta satuttavat adoptoituja siinä kuin muitakin rodullistettuihin vähemmistöihin asemoituvia.

VALKOISIKSI ASEMOITUVILLE adoptiovanhemmille rasismi Suomessa saattaa tarkoittaa lähinnä maahanmuuttokriittikkoina esiintyvien katupartioita ja netin vihapuhepalstoja. Oman lapsen kohtaama rasismi luokitellaan helposti käytöshäiriöisten tai asenneongelmista

kärsivien ihmisten taholta tapahtuvaksi kiusaamiseksi. Kun vanhempi haluaa lohduttaa lastaan, hän tekee sen usein toteamalla, että kiusaajalla tai rasistilla on itsellään ongelmia. Näin rasismi selitetään lapselle joidenkin yksilöiden ongelmana, ja lapselle sanotaan ”älä välitä”. Tällainen tuki ei riitä lapselle, joka joutuu kamppailemaan hyvin monenlaisten rasismien kokemusten kanssa. Lohdutukseksi rakkaudella sanottu ”älä välitä” saatetaan tulkita myös kehotukseksi olla reagoimatta rasismiin.

Lapset tarvitsisivat tukea ennen kaikkea sen ymmärtämiseen, ettei rasismissa ole lopulta kyse jonkun yksilön ongelmasta, saati rasismien kohteeksi joutuneen ominaisuuksista, ihonväristä tai taustasta, vaan rakenteellisesta ja kulttuurisammemonin tavoin vaikuttavasta yhteiskunnallisesta – ja globaalista – ongelmasta.

Kun vanhempi haluaa lohduttaa lastaan, hän tekee sen usein toteamalla, että kiusaajalla tai rasistilla on itsellään ongelmia. Näin rasismi selitetään lapselle yksilöiden ongelmana.

Tämä on täysversio artikkelista, jonka lyhennelmän löydät alkuvuodesta 2018 ilmestyvästä Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana -oppaasta.

Pelkkä rakkaus voi alussa riittääkin, kun lapsi on pieni ja hänen kontaktinsa kodin ulkopuoliseen maailmaan ovat vielä vähäiset. Mutta jo pienetkin lapset joutuvat tilanteisiin, joissa heidän ulkonäkönsä, tai joskus pelkkä nimi, herättää muissa ihmisissä mielikuvia lapsen erilaisuudesta ja samalla erityisyydestä. Jo päiväkotit-ikäiset ovat oppineet yhdistämään tiettyjä asioita toisiinsa: ”pinkki on tyttöjen väri ja sininen poikien väri”. Vastaavasti ”suomalaiset ovat vaaleaihoisia” ja muun näköiset ”eri kulttuuria”.

RASISMIN KOKEMUKSET eivät ole pelkästään väkivallan ja syrjinnän kokemuksia. Rasismissa on kyse ennen kaikkea siitä, että se asemoi meidät – jokaisen – historian saatossa rasismien ja sittemmin myös vastustamisen myötä muovautuneisiin sosiaalisiin suhteisiin ja hierarkioihin. Vaikka noissa suhteissa ihmisten ominaisuudet, se, millaisia olemme muiden silmissä, määrittäytykin vanhentuneiden, tieteen valossa epätosien ja epä-älyllisten ajattelutapojen kautta, niillä on sosiaalista todellisuutta ja epätasa-arvoisuutta tuottavaa voimaa.

Rasismista poisoppimisen pitäisi olla sekä yksilöllinen että kollektiivinen projekti.

Koska rasismissa ei ole kyse vain joidenkin ihmisten vanhentuneista asenteista tai tiedonpuutteesta vaan ajattelutavoista, jotka ovat pitkän ajanjakson kuluessa juurtuneet kulttuuriimme ja muovanneet sosiaalisia suhteita ja yhteiskunnan rakenteita, hyvällä itsetunnolla varustetun lapsenkin mahdollisuudet käsitellä rasismia, saati vastustaa sitä, ovat hyvin rajalliset.

Rasismien muokkaamien sosiaalisten suhteiden taustalla on aina valankäyttöä; vahvemman oikeudella ja voimalla luotuja mielikuvia toisista ihmisistä, noilla mielikuvilla perusteltuja etuoikeuksia ja pyrkimyksiä saavuttaa hyötyä tai nousta itselle edullisempaan asemaan sosiaalisissa hierarkioissa. Siksi sellaisetkin ihmiset, jotka eivät itsekään usko vanhoihin, tutkijoiden jo vuosikymmeniä sitten kumoamiin rotuoppeihin, saattavat jotain asioita tavoitellessaan turvautua rasismiin. Tällä en tarkoita sitä, että rasismi olisi aina tietoista ja tarkoituksellista toimintaa. Kun olemme kasvaneet rasismien värityksessä kulttuurissa, tulemme uusintaneeksi rasistisia puhe- ja toimintatapoja ja myös huomaamattamme. Rasismista poisoppimisen pitäisi olla sekä yksilöllinen että kollektiivinen projekti.

Valtaväestöstä poikkeavaan ulkonäköön kiinnittyvät merkitykset ovat rakentuneet pitkien aikojen kuluessa, vallitsevissa kulttuurisissa kuvastoissa. Kolonialismin ja pohjoismaissakin vahvasti vaikuttaneen rasismien pitkä historia ovat kiinnittäneet afrikkalaiseen kehoon

mielikuvia fyysisyydestä (vrt. henkisyys, äly) ja musikaalisuudesta. Niiden ajatellaan lankeavan luonnostaan ihmisille, joiden juuret ovat Afrikassa. Kun muiden lasten taidot todetaan ahkeran harjoittelun tulokseksi, tumma lapsi on jotain ”luonnostaan”. Aasialaiset piirteet herättävät ihmisissä hieinan toisenlaisia mielikuvia, mutta niidenkin kautta rakentuu normatiivisesta valkoisuudesta poikkeava erilaisuus. Kulttuurissa opitut ajattelutavat määrittävät kykyämme hahmottaa maailmaa niin paljon, että vasta murrosiän saavuttanut aasialaiselta näyttävä tyttö nähdään usein pienemmän lapsen hoitajana tai äitinä, ei isosisikona.

OLEMME KASVANEET siihen ajatuksen, että vaaleaihoisuus on normi ja asioiden lähtökohta. Muuttoliikkeiden myötä Suomen väestörakenne on muuttunut jo niin paljon, että vanhempien tulisi pystyä perustelemaan erilaisissa yhteyksissä myös se, ettei valkoisuus voi olla enää samanlainen normi, itsestäänselvyys ja kaiken lähtökohta kuin mitä se on tähän asti ollut. Tarvitaan vielä paljon työtä sen eteen, että päiväkodeissa, kouluissa, harrastuksissa ja tavallisten suomalaiskotien lastenhuoneissa maailma ei näyttäytyisi pelkästään valkoisten maailmana. Sellaisilla leluilla, lastenkirjoilla, peleillä ja oppimateriaaleilla, joissa tummaihoisuus tai erilaiset nimet ovat luonnollinen osa lastenkulttuurikuvastoa, on tärkeä tehtävä haastaa niin suomalaisia kuin muita kansoja koskevia stereotyyppioita.

Tämä on täysversio artikkelista, jonka lyhennelmän löydät alkuvuodesta 2018 ilmestyvästä Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana -oppaasta.

Valkoisuuden normin purkaminen lasten toiminnan kentillä yleensä edellyttää kykyä keskustella rasismista. Vanhempien tulisi pystyä tarjoamaan myös omille lapsilleen selviytymisvälineitä, erilaisia asioiden käsitteellistämisen tapoja ja argumentteja, jotta nämä olisivat edes jotenkin varustautuneita niille rasismikeskustelukentille, joille he väistämättä joutuvat kodin ulkopuolella. Niillä kentillä pelkkä kohtoa saatu rakkaus ei riitä.

Mistä tietoa ja välineitä vanhemmille?

SELLAINEN VANHEMPI, joka omassa elämässään ei ole joutunut kohtaamaan, pohtimaan, saati vastustamaan rasismia, ei automaattisesti osaa tukea rasismien varjossa kasvavaa lastaan. Suomalainen (korkea) koulujärjestelmä ei ole toistaiseksi antanut välineitä rasismista tietämiseen ja sen vastustamiseen myöskään lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille, puhuttiinpa sitten varhaiskasvatuksesta, koulusta tai sosiaali- ja terveydenhuollosta. Kansainvälisiä adoptioita käsittelevä tutkimuskin painottui pitkään aivan muihin kuin rasismia koskeviin kysymyksiin. Rasismien kysymykset ovat tulleet osaksi adoptioita käsittelevää tutkimusta ja julkista keskustelua vasta viime vuosina, kun vähemmistöihin asemoituvat adoptoidut ovat aikuisuttuaan itse ryhtyneet tutkimaan aihetta. Rasismien merkitys adoptoitujen elämää varjostavana asiana näkyy aikuistuneiden adoptoitujen muussakin toiminnassa, myös Suomessa. He ovat alkaneet puhua

Ei ole lasten etu, että vanhemmat oppivat vastustamaan rasismia vain yrityksen ja erehdyksen kautta. Lasta pitäisi pystyä suojelemaan rasismilta ja ennen kaikkea hänelle pitäisi antaa välineitä rasismien kokemuksista selviytymiseen.

kokemuksistaan kirjailijoina, taiteilijoina ja aktivisteina antirasistisen työn kentillä. Näitä puheenvuoroja niin vanhempien kuin adoptioasioiden parissa työskentelevien kannattaisi erityisesti kuunnella.

Elämä vähemmistöön asettuvan lapsen vanhempana pakottaa adoptiovanhemmat pohtimaan rasismia ainakin silloin, kun muiden ihmisten rasistiset asenteet muuttuvat henkilökohtaisiksi loukkauksiksi ja rasismia käsittelevät uutiset tuottavat surua ja voimattomuuden tunnetta. Vanhemmalle asetuu velvollisuus toimia viimeistään silloin, kun lasta kiusataan erilaisuuden vuoksi tai kun lapsi etsii selityksiä sille, että hänen erityisyytensä asettaa hänen eriarvoiseen asemaan suhteessa muihin lapsiin. Nämä ovat monille vanhemmille tilanteita, joihin he eivät ole osanneet varautua. Miten lohduttaa omaa lasta? Milloin ja miten asioihin pitäisi puuttua? Miten toimia kun ympäristö kiistää rasismien olemassaolon? Miten ja kenen kanssa työsti omaa surua, ahdistusta tai suoranaista raivoa.

Ei ole lasten etu, että vanhemmat oppivat vastustamaan rasismia vain yrityksen ja erehdyksen kautta. Lasta pitäisi pystyä suojelemaan rasismilta ja ennen kaikkea hänelle pitäisi antaa välineitä rasismien ko-

kemuksista selviytymiseen. Kyky vastustaa rasismia erilaisissa tilanteissa on paitsi rasismien ennaltaehkäisyä myös, erityisesti rasismia kokeneille, keskeinen selviytymiskeino. Lapsen kanssa on tärkeää keskustella asioista, ja kuunnella pienenkin lapsen näkemyksiä siitä, mitä mahdollisia seurauksia erilaisilla toimintatavoilla voi olla, mutta lapselle ei pidä sälyttää opettajan roolia. Lapselta ei myöskään saa vaatia sitä, että hän vastustaa yksin kiusaajiaan tilanteissa, jossa hänellä ei todellisuudessa ole valtaa eikä välineitä muiden vastustamiseen. Pahimmillaan vanhemman avuttomuus tai lapsen näkökulmasta kohtuuttomat vaatimukset saavat lapsen vaikenemaan ja salaamaan kokemuksensa.

Mistä valkoiseksi asemoituva vanhempi, joka itse ei ole juuri joutunut miettimään rasismia, sitten voi löytää tietoa ja välineitä tukea omaa lastaan, muutoinkin kuin pelkällä rakkaudella ja lohduttavilla sanoilla?

Rasismista on valtava määrä ulkomaista tutkimuskirjallisuutta. Suomessakin julkaistaan, myös suomen kielellä, yhä enemmän monitieteistä tutkimusta rasismista. Vaikka se ei suoraan käsittelee adoptoitujen rasismien kokemuksia, monelta osin se rasismi, jonka kanssa adoptoidut

Tämä on täysversio artikkelista, jonka lyhennelmän löydät alkuvuodesta 2018 ilmestyvästä Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana -oppaasta.

kamppailevat nuorina ja aikuisina, on samanlaista kuin esimerkiksi maahanmuuttajiin tai suomalaisien ja ulkomaalaisten jälkeläisiin kohdistuva rasismi. Osallistuminen rasismista käytävään keskusteluun edellyttää ymmärrystä rasismin erilaisista ilmenemismuodoista ja siitä, mitä kaikkea rasismilla eri yhteyksissä voidaan tarkoittaa. Koska rasismin olemassa olon kiistäminen on niin vahva diskurssi, vanhemmat ja lasten parissa työskentelevät tarvitsevat myös argumentteja, joiden avulla he voivat estää rasismista vaikenemisen ja sen vaikutusten kieltämisen.

Tutkimuskirjallisuuden rinnalla on julkaistu yhä enemmän myös adoptoitujen itsensä kirjoittamia tekstejä, siis myös sellaisia, joihin valkoisilla vanhemmilla on pääsy. Eniten keskustelua adoptoitujen rasismin kokemuksista käytäneen kuitenkin edelleen adoptiovanhemmilta suljetuissa yhteisöissä: ei vain adoptoitujen omissa, niin suomalaisissa kuin kansainvälisissä (erityisesti sosiaalisen median) yhteisöissä vaan myös niissä erilaiset etnisyyden ja muut rajat ylittävissä rodullistettujen vähemmistöjen yhteisöissä, jotka monet adoptoidut ovat löytäneet vasta nuoruusiällä tai aikuistuttuaan.

Teimme joitain vuosia sitten erään tutkimushankkeen yhteydessä kyselyn, johon vastasi noin 90 Afrikasta lapsensa adoptoinutta suomalaisvanhempaa. Vastauksista kävi ilmi, että vain hyvin pienellä osalla noista perheistä oli kontakteja Suomessa asuviin afrikkalaisiin. Muut tutkimushankkeen taas ovat osoittaneet sen, miten aikuistuuksaan ja kotoa pois muuttaessaan monet ul-

komailta adoptoidut etsiytyvät aktiivisesti sellaisiin yhteisöihin, joissa on muitakin vähemmistöihin asemoituvia ihmisiä, ei pelkästään adoptoituja vaan myös maahanmuuttajia ja suomalaisten ja ulkomaalaisten jälkeläisiä.

Useimmat adoptiovanhemmat osaavat hakea vertaistukea muilta adoptiovanhemmilta. Adoptiojärjestöjen ja perheiden yhteisissä tapahtumissa adoptoiduillakin on mahdollisuus tutustua ja verkostoitua muiden adoptoitujen kanssa. Vertaistuki on tärkeää sekä lapsille että vanhemmille, ja näissä verkostoissa ihmiset saavat toisiltaan tietoa ja rohkaisua myös rasismin kokemuksista selviämiseen ja sen vastustamiseen. Toisaalta, (valkoiseen) enemmistöön asemoituvat pienten lasten adoptiovanhemmat eivät osaa jakaa toisilleen tietoa siitä, millaista on kasvaa ja elää ei-valkoiseksi, ei-suomalaiseksi tai vähemmän suomalaisiksi luokiteltuna ihmisenä Suomessa.

Kontaktit maahanmuuttajayhteisöihin ja ystävyysuhteet myös muiden kuin valkoiseen valtaväestöön kuuluvien kanssa voisivat avata adoptiovanhemmille sellaista tietoa, joka voisi auttaa heitä ennakoimaan asioita; tilanteita, joihin heidän lapsensa mahdollisesti ja todennäköisesti joutuvat elämänsä aikana. Tällaisten kontaktien ja ystävien avulla adoptoitujen koteihin olisi helpompi luoda sellainen ilmapiiri, jossa lapset kuulevat aikuisten keskustelevan luontevasti rasismista yhteiskunnallisena ongelmana, ei vain ”meidän lapsen” (saati lapselta johtuvana) ongelmana, tai yksittäisen vanhemman kyvyttömyyte-

nä suojella lastaan. Erityisen paljon rasismia kohtaavat ihmiset ovat rasismista selviytymisen, ja monet myös antirasistisen toiminnan, asiantuntijoita siksi, että heidän on pakko. Tällaisten ihmisten läsnäolo lasten arjessa luo kasvualustaa, josta lapsenkin voi olla helpompi omaksua paitsi rasismin vastustamiseen tarvittavia sanoja ja ajatuksia myös sellaista voimauttavaa vähemmistöidentiteettiä, solidaarisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka helpottaisi tulevaisuudessakin kontaktien luomista niihin ihmisiin, joilla myös on henkilökohtaisia rasismin kokemuksia.

Pelkkä rakkaus ei riitä -sanonta sisältää paitsi vaatimuksen hankkia tietoa rasismista myös vaatimuksen omaksua antirasismi, siis rasismin eri ilmenemismuotojen aktiivinen vastustaminen, osaksi omaa elämää ja toimijuutta vanhempana. Siihen, ja tämän vaatimuksen ulottamiseen myös osaksi lasten parissa työskentelevien ihmisten ammattitaitoa, adoptiovanhemmat tarvitsevat tukea kaikilta sellaisilta ihmisiltä ja yhteisöiltä, joilla on tietoa ja kokemusta näistä asioista. •

YTT, dosentti **Anna Rastas** työskentelee akatemiaturkijana Tampereen yliopistossa. Monia hänen julkaisujaan voi lukea hänen **kotisivujensa** kautta.

Tämä on täysversio artikkelista, jonka lyhennelmän löydät alkuvuonna 2018 ilmestyvästä Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana -oppaasta.